

ОТГОВОР НА РЕЦЕНЗИИТЕ И СТАНОВИЩАТА

по конкурса за заемането на академичната длъжност „професор” за нуждите на секция „История на философските и научните идеи” на ИИОЗ при БАН, обявен в ДВ бр. 4 от 10.01.2014 г. от участника в конкурса доц. дфн Иванка Райнова

Уважаеми господин Председател,

Уважаеми рецензенти и членове на журито,

Искам искрено да ви благодаря, първо, за положените усилия и времето, което отделихте за запознаване и анализ на научните ми публикации и научната ми дейност като цяло и, второ, за високата професионална оценка и положителните заключения, с които удостоихте дългогодишния ми труд в областта на философията.

В рецензиите, като и в становищата, не открих критични бележки. Затова ще направя някои разяснения като отговоря на следното: 1) на един въпрос, който се поставя в повечето рецензии и становища, 2) на препоръката, отправена ми от доц. дфн Стефан Пенев и 3) ще направя кратко пояснение във връзка с един термин, който въвеждам за анализ на някои негативни начини на употреба на превода, на който обръща внимание в становището си доц. д-р Златко Стоянов. За мен съществува известна връзка между тези три въпроса, която, надявам се, да стане ясна от отговора ми.

Неведнъж са ме питали защо толкова закъснях с големия докторат и професурата. В рецензията си проф. Ганчев отбелязва: "Прави впечатление също така обаче и фактът, че от първата ѝ хабилитация за 'доцент' до сегашната за 'професор' са изминали почти 20 години, което буди удивление". Също и проф. Стъпова посочва, че доста съм закъсняла – нещо, което тя заяви и на докторската ми защита с упрек, докато доц. Златко Стоянов подчертава, че още при избора ми за доцент през 1995 г. е изразил становището, че съм заслужила да бъда вече професор, имайки вероятно предвид, че се хабилитирах с 4 монографии. С други думи, няма съмнение, че можех още преди десет години да съм приключила с изкачването по "кариерната стълбица". Тук искам да отговоря веднъж завинаги на този въпрос, но без да се "оправдавам" – не виждам за какво (!), нито пък да хвърлям вината върху някакви социални и институционални причини, защото, дори и да има такива, в случая основна роля играе *собственият ми избор*.

В науката, както и в живота, човек рядко постига всичко наведнъж и често се налага да избираме. Ако бях избрала въпросната институтска "кариера" и не бях доброволно напуснала (неочаквано за някои) поста на научен секретар, тогава нямаше да имам време да участвам в редица важни, но трудоемки изследователски проекти, конференции и

научни дейности на Запад, а оттук и да публикувам книгите и студиите, които написах през този период. Когато през 1996 г. (непосредствено след избирането ми за доцент в бившия ИФИ) заминах на специализация във Виена, открих наново и още по-осезателно две неща: от една страна, огромното различие между немскоезичния философски дискурс с неговата езикова и концептуална строгост и френскоезичния с неговите "дълги пътища" и понякога префинени езикови игри, а от друга – това къде се намираме "ние" в България. Първото ме накара да преосмисля метода и собствения си стил на философстване, което се наложи и от все по-задълбочените ми занимания с философията на Рикъор, а второто – мястото, което сама бих искала да си извоювам сред специалистите по занимаващите ме въпроси. Защото каквито и титли да имаш, щом разберат, че идваш от България, интересът на колегите от Западна Европа към философската ти дейност и към сътрудничество автоматично спада, не е като да идваш от САЩ. Така че тази трудност се превърна за мен в допълнително предизвикателство за участие в съвместни проекти, научни форуми и колективни публикации, за придобиване на докторско звание от Виенския университет, а по-късно и за преподавателска дейност като хоноруван професор във ВУЗовете Ландщрасе, Майдлинг и Урания. Както отбелязва в рецензията си доц. Стоянов, "не са научните титли и звания, които правят един учен учен и един философ философ". Затова и моите усилия през последните 20 години бяха посветени не на борба за научни звания и постове, а на една доста по-голяма професионална амбиция – да навляза и да се впиша "на живо" в някои от водещите западноевропейски философски дискурси, с които се занимавам, а не да бъда просто техен "популяризатор" на българска почва. Когато през 2006 г. на една конференция по феноменология, в която бяха поканени за участие философи от Германия, Австрия и Норвегия, един колега изведнъж възкликна: "Иванка, вие сте единствената жена сред нас!", аз осъзнах до каква степен все така мъжки доминирана е феноменологията и отвърнах на шега: "Мислех си, че сте ме поканили като специалистка по Рикъор, а то било само от *political corectness*..." Всички се засмяха. Това беше моментът, в който най-отчетливо почувствах, че съм успяла да намеря своя интелектуален дом и да се превърна в част от един не особено отворен, бих дори казала ексклузивен дискурс. Затова пък реализацията на тази и други подобни цели неминуемо се оказаха за сметка на публикационната ми дейност и "кариерното израстване" в България. Може би друг щеше да направи различен избор от моя, но аз и днес бих направила същия, тъй като пътят, който извървах през последните двадесет години, беше извънредно вълнуващ и стимулиращ в интелектуално отношение.

На това място искам да отговоря и на препоръката на доц. дфн Стефан Пенев, който казва: "Единствено бих препоръчал да превежда повече от трудовете си на: български – само с цел, за да я четат повече и у нас; на руски – за да я четат половин милиардната аудитория, която използва руски и още повече на английски – като новият 'латински' език на съвременната наука". Не знам дали в целия свят има половин милиард хора, които да се интересуват, камо ли да разбират, от философия, но доц. Пенев поставя един много важен въпрос, който касае не само мен, но и всички нас – *на какъв език*, а и къде следва да публикуваме.

По-горе вече поясних основните причини, поради които става ясно защо до хабилитацията публикационната ми дейност беше не само, но в по-голямата си част на български, а след хабилитацията главно на немски, френски и английски и незначителна част на български. Идеалният вариант би бил, разбира се, да публикуваме както на родния си език, така и на някои от водещите западни езици, а, както доц. Пенев предлага, и на руски, защото в Русия има наистина голяма аудитория, жив интерес и традиции, но това е въпрос на време и на възможности. Аз имам само една публикация на руски, която е цитирана два-три пъти, но по-интересното е, че мои книги на български (!) и публикации на френски са цитирани от руснаци, включително и от уважаваната от мен специалистка и преводачка на Рикьор Ирена Сергеевна Вдовина. Не съм сигурна, че в този живот ще мога да осъществя и други публикации на руски, но препоръката на доц. Пенев да издавам повече на български е основателна, така че ще се постарая да я взема пред вид.

Що се отнася до английския, ще припомня, че когато през 2008 г. дойдоха професори от Европейската научна фондация, за да оценяват дейността на БАН и на бившия ИФИ, една от основните им препоръки беше българските учени всяка година да пътуват, да осъществяват постоянен научен и преподавателски обмен със западни философи, както и да публикуват на английски. Тогава аз взех думата и посочих следното, с което те се съгласиха: "То хубаво е да публикуваш на английски, но ако искаш да бъдеш специалист по Хусерл или Хайдегер, английският не е достатъчен, трябва да владееш перфектно немски, а ако работиш върху Рикьор или Дерида – перфектно френски". За да бъда съвсем точна, ще добавя, че всеки сериозен специалист по "френска феноменология" трябва да владее и "латинския" на феноменологията, сиреч немския, както са го владели напр. Мерло-Понти, първият чужденец изследвал ръкописа на *Идеи II* в Хусерловия архив в Лувен, и Рикьор, защитил малкия си докторат

с превода на Хусерловите *Идеи I*. Така че на първо място, важно е върху какви автори и в коя област работиш, както и в какъв дискурс, респ. в коя "школа" или научна общност искаш да се наложиш. Да минаваш за специалист по Хайдегер в САЩ е едно, а съвсем друго е – в Германия. Ако се намираш в Латинска Америка публикуването на испански е неминуемо, а по въпроса дали трябва или не да се публикува и на английски (за мнозина хегемониален език) в тамошните научни среди, както и на интеркултурни конференции, доста се спори. Поради професионалната област и авторите, с които основно се занимавам, за мен френският и немският са доста по-важни напр. от руския и дори от английския. Независимо от това доц. Пенев е прав – днес английският е изискване *sine qua non*, без значение дали това ни се харесва или не. Така напр. в Австрийския фонд за научни изследвания кандидатстването за проект става задължително на английски, а не на немски, за да може международно жури да го оценява чрез *blind review*. Не е случаен и фактът, че от стотината позовавания на мои произведения в чужбина най-цитирани са текстовете ми на английски, а после тези на немски и френски. Следва обаче да обърна внимание на някои проблеми, свързани с превода. Известните ви интервюта с Рикьор, публикувани на английски отначало в един юбилеен канадски сборник, бяха коригирани от англофони, философ и литературовед, а след това при издаването им в Peter Lang и от една английска редакторка, която направи още ред поправки (на самите коректори!). При превода на изследването ми върху Рикьор (преработен вариант на дисертацията ми), което ще излезе като втори том, аз пък се натъкнах на други трудности. Оказа се, че една от любимите фрази на Рикьор, "*Le symbole donne à penser*", е преведена в *Oneself as another* по три различни начина (!), че липсват дори цели изречения, нещо, което очевидно никой от специалистите не е забелязал, и куп други недоразумения. С подобни пропуски и неточности се сблъсках преди години в немските издания на Симон дьо Бовоар – сравнително лесни за превод в сравнение с трудовете на Рикьор –, което наложи при цитиране да превода наново някои пасажки от френския оригинал на немски и да направя разяснения чрез бележки под линия. Специфичните проблеми на философския превод са твърде много, за да ги обсъждам тук. Ще завърша само с това, че да преведеш и издадеш в грамотен вид философска книга *на чужд език*, особено когато е в сложна област като феноменологията, е само по себе си вече постижение, тъй като за това се изискват специални умения и доста време.

Последният въпрос, който искам да уточня, се отнася до публикацията ми върху превода, на която се спира в рецензията си доц. Златко Стоянов. Макар и Рикьор да

посочва някои от трудностите на превода, за които стана дума по-горе, неговата основна теза е позитивна, разглеждаща превода като "дар" и "гостоприемство". При това и той, и други известни философи забравят съществуващите явления на злоупотреба с това гостоприемство, които аз превръщам в специален обект на изследване и които стават според мен видими в един по-широк, интеркултурен и критически контекст. За описване на феномена на налагане на даден доминантен дискурс над друг чрез използването на превода аз въвеждам работното понятие *Über-setzung*, което няма еквивалент нито на френски, нито на английски, нито на български. На немски е лесно да поясниш, че става въпрос за превода (*Übersetzung*) не в традиционния смисъл на превеждане/превоз от един бряг (културен топос и език) на друг, а като *Über-setzung*, т.е. *Überstülpung* (налагане свише) на идеите, респ. идеологемите, "идиома" (Лиотар) или "езиковата игра" (Витгенщайн), на доминиращия над тези на доминирания. Но когато трябва да го обясниш на френски, което ми се наложи на една конференция в Италия, където немският не беше официален език, това не е възможно без допълнителни разяснения. На понятието за дара, основен за т.нар. *phénoménologie du don* и реинтерпретиран от Рикьор, аз противопоставям термина *contre-don*, който обаче не е тъждествен с *Über-setzung*, а визира само част от описвания от мен механизъм на узурпиране на езиковото гостоприемство.

Накрая в дух на самокритичност трябва да отбележа, че в CVто си съм пропуснала да обнова някои данни и затова, ако съществуват някои дребни неточности в рецензиите и становищата, грешката е изцяло моя, а не на уважаемите членове на журито.